

Valts Nerets, Elvis Grinbergs: Reformējot OIK, nedrīkst aizmirst par investoru tiesībām

Valts Nerets, Elvis Grinbergs
ZAB "Sorainen"



Foto: PantherMedia/Scanpix

<https://www.delfi.lv/news/versijas/valts-nerets-elvis-grinbergs-reformejot-oik-nedrikst-aizmirst-par-investoru-tiesibam.d?id=51448841>

Pirms 13. Saeimas vēlēšanām vairāki politiskie spēki kā vienu no prioritātēm minēja atteikšanos no elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes jeb OIK. Minētā apņemšanās atspoguļojās šogad janvārī, kad ar retu vienbalsību (86 balsis par, nevienam neatturoties un nebalsojot pret) Saeima uzdeva Ekonomikas ministrijai izstrādāt normatīvos aktus OIK atcelšanai no 31. marta.

Lai arī dzīves realitāte piezemēja ambiciozās politiku ieceres, tomēr izvēlētais vektors ir pietiekami skaidrs. Saeima 23. maijā izveidoja parlamentāro izmeklēšanas komisiju, kurai uzdeva izvērtēt vairākus ar OIK ieviešanu un piemērošanu saistītus jautājumus.

Atsevišķas izmaiņas atbalsta saņēmēju kontrolē un izvirzāmajās prasībās jau tika veiktas pagājušā gada aprīlī, kad tika veikti grozījumi vairākos Ministru kabineta

noteikumos. Minētās aktivitātes noveda pie pagaidu valsts atbalsta apturēšanas 147 komersantiem. Šiem komersantiem valsts atbalsts tiks atjaunots brīdī, kad tiks izpildītas atsevišķas jaunās prasības.

Paralēli šobrīd Saeimā tiek skatīts likumprojekts, kas paredz grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā. Likumprojekts paredz atbalsta apmēra ierobežošanu, kā arī vēl stingrākas prasības un kontroli atbalsta saņēmējiem. Politiskās gribas pašreizējās atbalsta sistēmas atcelšanai vai būtiskai modifikācijai, šķiet, netrūkst, tādēļ ar zināmu ticamību varam sagaidīt turpmākos soļus šajā virzienā. Tomēr ne mazums ir izskanējusi arī informācija par iespējamajiem riskiem saistībā ar OIK atcelšanu, tajā skaitā par tiesvedībām ar ārvalstu investoriem.

Ārvalstu investorus aizsargā starptautiski līgumi

Valstis visbiežāk slēdz divpusējus ieguldījumu aizsardzības līgumus, lai nodrošinātu savu investoru aizsardzību citās valstīs un piesaistītu ārvalstu ieguldījumus. Ar šādiem līgumiem valstis, arī Latvija, uzņemas zināmas saistības pret ārvalstu investoriem. Visbiežāk investoriem no valsts puses tiek garantēta aizsardzība pret ekspropriāciju, taisnīga un vienlīdzīga attieksme, vislielākās labvēlības režīms, tomēr katrs ieguldījumu aizsardzības līgums individuāli nosaka gan ārvalstu investoru aizsardzību, gan izņēmumus.

Šobrīd Latvijai ir saistoši 43 divpusēji ieguldījumu aizsardzības līgumi, kā arī virkne daudzpusēju vai Eiropas Savienības parakstītu dokumentu par ieguldījumu aizsardzību. Līdz ar to Latvijai ir jānodrošina starptautiskajām tiesībām atbilstoša aizsardzība plašam ārvalstu investoru lokam.

Ieguldījumu aizsardzības līgumos valsts iestrādā strīdu risināšanas mehānismu, kas ļauj ārvalstu investoram pārkāpuma gadījumā vērsties pret valsti starptautiskā šķīrējtiesā un pieprasīt kompensāciju par pārkāpuma rezultātā radīto kaitējumu. Ir pieejama informācija par pieciem šķīrējtiesu procesiem, kuros ārvalstu investors ir vērsies pret Latviju. Tomēr strīdu konfidencialitātes dēļ patiesais procesu skaits nav zināms. Dīvos no zināmajiem strīdiem ar Latviju investors ir tieši no enerģētikas nozares.

Investori aktīvi izmanto savas tiesības vērsties pret valsti

Latvijas situācija nekādā ziņā nav uzskatāma par unikālu. Atbalsta mehānismi elektroenerģijas ražotājiem ir gandrīz visās Eiropas Savienības valstīs, ASV, Kanādā, Ķīnā, Brazīlijā, Austrālijā un citur.

Spānija 2013. gadā reformēja atbalstu elektroenerģijas ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem. Atbalsta sistēma Spānijā tika būtiski mainīta, atbalsta apjomu piesaistot efektivitātei, ierobežojot pieļaujamo peļņu, kā arī dažādi palielinot ražotāju izmaksas. Nevērtējot šādas reformas nepieciešamību, ir vērts aplūkot reformas sekas tieši no ārvalstu ieguldījumu aizsardzības skatpunkta.

Minētā reforma noveda pie 40 ārvalstu investoru prasībām pret Spāniju. Lai arī vairāk nekā 30 no šīm lietām vēl joprojām ir neizlemtas, tomēr Spānijas valstij jau ir nācies atlīdzināt zaudējumus vairākiem investoriem. Piemēram, "Eiser Infrastructure" lietā investoram no prasītajiem 258 miljoniem EUR tika piešķirti 128 miljoni EUR, savukārt "Novenergia" lietā investors no Spānijas saņēma 53,3 miljonus EUR. Abās lietās šķīrējtiesas argumentācija bija līdzīga – lai arī valstij ir neapšaubāmas tiesības izdot normatīvos aktus un investors nevar paļauties uz to, ka normatīvie akti nekad netiks mainīti, tomēr investora tiesības ir aizskartas gadījumā, ja valsts nesamērīgi un nepamatoti groza normatīvos aktus un tā rezultātā ieguldījumu vērtība būtiski samazinās. Līdzīga pieredze ir arī Itālijai (no deviņām lietām viena izlemta par labu valstij) un Kanādai ("Windstream Energy" lietā investors saņēma 18 miljonus EUR).

Valsts interesēs ir atcelt OIK, neaizskarot investoru tiesības

Formāla prasību izpildīšana un procedūras ievērošana nav pietiekams arguments tam, ka atbalsta atcelšana ir legāla un pamatota. Arī Latvijas tiesu nolēmumi, ar kuriem tiktu noraidītas investoru prasības, negarantētu tādu pašu rezultātu šķīrējtiesā.

Tā vietā Latvijai ir jāstrādā pie tā, lai OIK tiktu atcelts saskaņoti ar Latvijai saistošajiem ieguldījumu aizsardzības līgumiem. Saeimai ir īpaši jāvērtē normatīvo aktu izmaiņu pamatojums un samērīgums. Tāpat jāpatur prātā, ka atsevišķas mazākas modifikācijas atbalsta sistēmā, kopā ņemtas, var radīt būtiskus zaudējumus investoriem.

Visbeidzot, būtu nevietā pārmest investoriem vēšanos pret valsti. Investoru piesaistīšanas nolūkā valstis aktīvi apņemas aizsargāt pēc iespējas plašāku ārvalstu

investoru loku. Turklāt nereti tieši ieguldījumu aizsardzības režīms ir viens no galvenajiem kritērijiem, izvēloties ieguldīt konkrētā valstī, arī Latvijā. Tādēļ ir tikai pamatoti sagaidīt, ka investori savu tiesību aizskāruma gadījumā aktīvi izmantos iespēju vērsties pret valsti